

LATVIJAS VALSTS PREZIDENTS

VALSTS PREZIDENTA PAZIŅOJUMS

Rīgā

2020. gada 11. decembrī

Nr. 17

Par valsts budžeta likumu paketi 2021. gadam

Daru zināmu, ka atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 75. pantam esmu izsludinājis likumu “Par valsts budžetu 2021. gadam”, likumu “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2021., 2022. un 2023. gadam” un ar 2021. gada budžetu saistītos likumos.

Saeima visus budžeta paketes likumus bija atzinusi par steidzamiem Satversmes 75. pantā noteiktajā kārtībā. Atbilstoši Satversmei man vairs nebija tiesību prasīt pieņemto likumu otrreizēju caurlūkošanu un pieņemtie likumi bija obligāti jāizsludina.

Rūpīgi sekojot līdz budžeta apspriešanas gaitai Saeimā un iepazīstoties ar pieņemtajiem likumiem, vēlos vērst uzmanību uz atsevišķiem būtiskiem jautājumiem.

A Par budžeta paketes likumu steidzamību

I

Satversmes 75. pants paredz: ja kāds likums atzīts par steidzamu, tad Valsts prezidents nevar prasīt tā otrreizēju caurlūkošanu vai nodošanu tautas nobalsošanai. Šādā gadījumā pastāv konstitucionāls pienākums obligāti izsludināt steidzamos likumus.

Saeima atzinusi visus budžeta paketes likumus par steidzamiem, to atbalstot ne mazāk kā divām trešdaļām balsojušo Saeimas deputātu. Uzskatu, ka šāds Saeimas vairākuma un Saeimas mazākuma kopējs lēmums ir formāla un izolēta Satversmes 75. panta piemērošana.

Konkrētajā gadījumā steidzamības noteikšana nav atbilstoša Satversmes 75. panta mērķim un jēgai, jo nepastāv objektīva nepieciešamība steidzamības noteikšanai un nepamatoti sašaurinātas konstitucionālo orgānu dialoga iespējas.

II

Valsts prezidenta veto tiesības dod iespēju savlaicīgi uzlabot pieņemtā likuma kvalitāti konstitucionālo orgānu dialoga ietvaros, tostarp vēl pirms likuma spēkā stāšanās izvērtējot tā satversmību, jēdzīgumu un iederību tiesiskajā sistēmā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.3.1.punktu*). Satversmes tiesa jau ir aicinājusi Saeimu ievērot un respektēt cita konstitucionālā orgāna tiesības, uzsverot, ka Saeima nedrīkstētu vienkārši apiet Valsts prezidenta izteiktos iebildumus vai izvairīties no to izvērtēšanas pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 18.3.1.punktu*).

Aicinu Saeimu un Ministru kabinetu turpmāk respektēt citu konstitucionālo orgānu tiesības, kuras tiem piešķir Satversme, un Satversmes 75. pantu budžeta procesa ietvaros piemērot pēc tā mērķa un jēgas, proti, tikai tad, ja jautājums ir patiešām steidzams.

Formāla un mehāniska Valsts prezidenta izslēgšana no budžeta procesa, liedzot tam tiesības izvērtēt pieņemtos likumus, kas paredz būtiskas reformas, un nepieciešamības gadījumā iebilst pret tiem, nav laba prakse un vēlams konstitucionālo orgānu dialoga attīstības vektors mūsu tiesiskajā sistēmā.

B Par Saeimas debašu kvalitāti

III

Izmantojot iespēju, vēršu uzmanību uz Saeimas diskusiju kvalitāti budžeta procesā.

Saeimas mazākumam ir politiska funkcija kritizēt Ministru kabineta piedāvāto projektu un piedāvāt labākus iespējamus risinājumus, taču Satversme prasa cieņpilnas un konstruktīvas parlamentārās debates starp Saeimas mazākumu un Saeimas vairākumu.

Šajā reizē uzskatāmi iztrūka konstruktīva kritika un savstarpējā cieņa, kas kopumā nevarēja sabiedrības uzticēšanos kā pieņemtajiem budžeta paketes likumiem un ar tiem īstenotajām reformām, tā arī pašam likumdevējam un valstij kopumā.

C Par reformu likumiem budžeta paketē

IV

Sabiedrības diskusijas par atsevišķām budžeta paketē ietvertajām reformām un potenciālo likuma adresātu neizpratne par tiem uzliktiem pienākumiem kārtējo reizi aktualizējusi jautājumu, vai Saeima ar budžeta paketes likumiem var veikt reformas, kas stājas spēkā ar nākamo saimniecisko gadu.

Formāli Satversme un spēkā esošie likumi neliedz Ministru kabinetam piedāvāt Saeimai nopietnas reformas budžeta paketē un Saeimai patiešām ir plaša rīcības brīvība par tām lemt. Tajā pašā laikā starp pieļaujamu Saeimas plašo rīcības brīvību un likumdevēja patvaļu, kas ir pretēja Satversmei, pastāv smalka robeža, kuru ne vienmēr praksē izdodas ievērot (*sk. Satversmes tiesas tiesnešu Inetas Ziemeles, Sanitas Osipovas un Daigas Rezevskas 2018. gada 4. janvāra atsevišķo domu lietā Nr. 2017-03-01 5.punktu*).

V

Reformu veikšana budžeta procesa ietvaros ir liels izaicinājums pašam likumdevējam, kas mazina viņa iespējas pienācīgi izvērtēt un *pieslīpēt* piedāvāto reformu, kā arī uzklaut sociālos partnerus un potenciālos likuma adresātus un reaģēt uz to kritiku un priekšlikumiem regulējuma uzlabošanai.

Gadu no gada iespējams vērot ierastu praksi, budžeta paketē iekļaujot līdz galam nepārdomātas, juridiski vāji izstrādātas un diskutablas reformas, kuru pieņemšanu Saeimā nodrošina budžeta procedūras konstitucionālā specifika. Budžeta pakete kalpo kā sava veida postmoderns Satversmes 81. pants, kas izpildvaras institūcijām ļauj ātri un efektīvi *izdzīt cauri* Saeimai sev vēlamo regulējumu.

Šāda formāla pieeja, kaut arī precīzi pēc burta ievērojot visas Satversmes un likumu normas, nesekmē labu un jēdzīgu reformu veikšanu un sabiedrības uzticēšanās vairošanu likumiem un valstij.

VI

Visām reformām, vai tās būtu fundamentālas un ar plašu ietekmi uz tiesisko sistēmu, vai arī tās pilnveidotu tikai atsevišķus regulējumus, jābūt rūpīgi izstrādātām un smalki piegrieztām.

Šajos gadījumos izšķiroši svarīgs ir pārdomāts un precīzs regulējums, skaidrība par sasniedzamajiem mērķiem un veidiem, kā uzstādītos mērķus sasniegt, kā arī kvalitatīvs grozījuma teksts.

Tāpat likumdevējam pastiprinātu uzmanību jāpievērš arī reformas izskaidrošanai, lai sabiedrību un potenciālos likuma adresātus pārliecinātu par attiecīgās reformas nepieciešamību un jēdzīgumu.

VII

Reformu gadījumā ir būtiski paredzēt pietiekami ilgu starplaiku starp likuma izsludināšanu un spēkā stāšanos (*vacatio legis*), lai normu adresātiem būtu iespēja iepazīties ar jaunā likuma saturu un atbilstoši tam plānot savu rīcību.

Pienākums nodrošināt pietiekamu *vacatio legis* būtiski sašaurina likumdevēja rīcības brīvību reformu veikšanā ar budžeta paketes likumu palīdzību (*sk. Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas 2017. gada 2. novembra atsevišķo domu lietā Nr. 2016-14-01 6.punktu*). Taču tas ir nepieciešams, lai iecerētās reformas būtu sekmīgas un sasniegtu savus mērķus.

VIII

Budžeta procesā rūpīgi jāievēro labas likumdošanas (leģisprudences) princips un citu mūsu tiesiskās sistēmas vispārējo tiesību principu prasības. Tas sekmētu sabiedrībai tik vajadzīgo tiesisko drošību un uzticēšanos likumdevēja darba paredzamībai, kā arī labu likumu pieņemšanu pēc būtības pienācīgā un jēdzīgā procedūrā (*sk. Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas 2017. gada 2. novembra atsevišķo domu lietā Nr. 2016-14-01 6.punktu*).

Leģisprudences standartu un labās prakses arvien plašāka ieviešana likumdevēja darbā mazinātu sliktas likumdošanas iespējamību un garantētu augsti attīstītas tiesiskas demokrātijas turpmāku nostiprināšanos tiesiskajā un sociālajā realitātē.

Aicinu Ministru kabinetu un Saeimu pievērst uzmanību un stratēģiski uzlabot turpmāko reformu veikspēju nākotnē (*sk. arī Valsts prezidenta 2020. gada 19. jūnija paziņojuma Nr. 12 VI sadaļu*). Jo īpaši rosinu raudzīties, vai ar likumiem, kas ietverti budžeta paketē, ir iespējams veikt jēdzīgas un sekmīgas reformas.

D Par grozījumiem likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu”

IX

It sevišķi problemātisks šajā budžeta paketē ir likums “Grozījumi likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu” (*Saeimas likumprojektu reģ.nr. 833/Lp13*), ar kuru noteiktas katram obligāti veicamās minimālās valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas.

Ministru kabinets budžeta paketē sākotnēji ietvēra nekvalitatīvi sagatavotu likumprojektu, kuram trūka pārdomāts un loģisks izvērtējums par attiecīgā regulējuma potenciālo piemērošanu. Piedāvātais regulējums bija neskaidrs un dažādi interpretējams, atsevišķas institūcijas sniedza atšķirīgu

likumprojekta normu satura skaidrojumu, kā arī iezīmējās potenciāla pretruna ar Satversmi un tajā ietvertajām konstitucionālajām vērtībām.

Lai arī šis piedāvājums bija nepieciešams un salīdzinoši ilgi gatavots, atklājās *juridiskais brāķis*, kuru pēc tam ar priekšlikumiem otrajam lasījumam mēģināja koriģēt un padarīt jēdzīgāku.

Neesmu drošs, ka šāda sasteigta regulējuma labošana budžeta procesā starp lasījumiem ļāvusi novērst visus riskus un būtiski uzlabot regulējuma kvalitāti. Atsevišķi likumā ietvertie risinājumi joprojām ir gana apšaubāmi.

X

Pieņemtais likums uzliek pienākumu darba devējam no tā līdzekļiem segt daļu no nodarbinātā minimālajām obligātajām valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām, ja nodarbinātā darba samaksa ir mazāka par valstī noteikto minimālo darba algu.

Vēlos vēlreiz uzsvērt, ka ēnu ekonomikas mazināšana un aplokšņu algu izskaušana ir viens no svarīgākajiem uzdevumiem, kas sekmē visas sabiedrības kopējo labumu. Tādā veidā mēs kā sabiedrība veidojam taisnīgāku un godīgāku ekonomisko vidi, kur negodprātīgie neiegūst priekšrocības uz likuma prasību apiešanas vai optimizēšanas rēķina.

Tomēr ēnu ekonomikas un aplokšņu algu mazināšana primāri ir Valsts ieņēmumu dienesta un citu kontrolējošo valsts iestāžu pienākums, kuru nevar pārliecināt uz darba devēju vai darbinieku pleciem.

Apšaubāms, vai šāda papildu finansiālā sloga noteikšana darba devējam mazinās negodprātīgo motivāciju darboties ēnā un maksāt aplokšņu algas, jo īpaši *Covid-19* pandēmijas ietekmētajā ekonomiskajā situācijā. Tomēr pavisam noteikti šāds pienākums negatīvi ietekmēs godprātīgos darba devējus, kas jau šobrīd pilda visas savas saistības pret darbiniekiem un valsti, un neveicinās viņu motivāciju turpmākai darbībai. Likumus nevajadzētu balstīt uz stereotipiem, ka visos gadījumos, kad darbinieki saņem mazāku atlīdzību par valstī noteikto minimālo darba algu, pastāvētu aplokšņu algas un ēnu ekonomikas pazīmes.

XI

Kritiski vērtēju arī apspriestās ieceres paredzēt pienākumu tām personām, kuru ienākumi mēnesī nesasniedz valsts noteikto minimālo darba algu, skaidrot savas dzīves apstākļus un nelielos ienākumus valsts institūcijām. Šādu procedūru īstenošana nestiprinātu cilvēka cieņas aizsardzību un neatbilstu personas pamattiesībām.

Latvija kā sociāli atbildīga valsts balstās uz cilvēka cieņu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2019-25-03 11.1.punktu*). Valstij pienākums ir radīt tādu procedūru personu ienākumu līmeņa izvērtēšanai un nepieciešamā atbalsta sniegšanai, kas ir ne tikai

efektīva, bet arī viegli pieejama personai un pietiekami elastīga, reaģējot uz mainīgo darba tirgus situāciju.

Aicinu kompetentās valsts iestādes pievērst īpašu uzmanību Satversmes prasībām un pieņemtos likuma grozījumus piemērot saudzīgi, nodrošinot nepieciešamo respektu pret cilvēka cieņu un pamattiesībām, kā arī ievērojot sociāli atbildīgas valsts un labas pārvaldības principu prasības. Nav pieļaujama birokrātiski formāla, subjektīvi aizspriedumaina vai cilvēka cieņu aizskaroša attieksme pret konkrēto personu, tās dzīves situāciju, spējām un prasmēm.

XII

Ņemot vērā esošo demogrāfisko situāciju un darba spēka trūkumu, Latvijai jāmeklē iespējas pēc iespējas efektīvāk izmantot pieejamo darba spēku un iesaistīt darba tirgū arī tos cilvēkus, kas dažādu iemeslu dēļ tajā piedalīsies nepilnu laiku vai neregulāri.

Tiesiskais režīms nedrīkstētu būt tāds, kas darba devējiem šo daļējo vai neregulāro nodarbinātību padara neizdevīgu un nepieejamu pārlietu sarežģīto birokrātisko procedūru dēļ.

XIII

Covid-19 pandēmijas ietekme uz dažādām Latvijas tautsaimniecības nozarēm krasi atšķiras, un tā visvairāk ietekmē iedzīvotājus ar vidējiem un zemiem ienākumiem. Mums ir jāspēj gudri un stratēģiski izmantot gan nacionālie līdzekļi, gan Eiropas Savienības atvēršanās un noturības mehānisma investīcijas, lai atbalstītu straujāku ienākumu nevienlīdzības mazināšanu Latvijā. Mums visiem kopā ir jātiecas uz atvērtāku un iekļaujošāku sabiedrību, kur ikkatrs cilvēks ir vērtība un tiek atbalstīts sarežģītās dzīves situācijās.

Sociāli atbildīgas valsts pienākums ir nodrošināt katram nepieciešamo sociālo aizsardzību minimālā apjomā, kas atbilst cilvēka cieņai. Valsts un visas sabiedrības labākajās interesēs ir sniegt nepieciešamo atbalstu cilvēkiem krīzes brīdī, nevis tos atstumt, pazemot vai atstāt bez likuma aizsardzības.

Aicinu Saeimu un Ministru kabinetu rūpīgi sekot grozījumu likumā "Par valsts sociālo apdrošināšanu" piemērošanai pēc to spēkā stāšanās. Ja likuma piemērošana nesasniedz savus iecerētos mērķus vai tā piemērošana rada pretrunas ar Satversmi vai apdraud sociālās aizsardzības pieejamību, rosinu nekavējoties reaģēt uz to un pilnveidot likuma regulējumu.

E Par valsts budžetu 2021. gadam

XIV

Īpaši vēlos akcentēt vairākus pozitīvus un valsts ilgtspējīgai attīstībai nepieciešamus lēmumus, kas ietverti 2021. gada valsts budžetā.

Mani patiesi priecē, ka iespēju robežās par prioritāti valsts budžetā ir noteiktas veselības un izglītības nozares.

Stabila veselības aprūpes sistēma ir nozīmīgs stūrakmens ikvienas valsts izaugsmei un attīstībai. Ilgstoši nepietiekams atbalsts veselības nozarei apdraud sabiedrības veselību un valsts ilgtspēju kopumā.

Aicinu arī turpmāk konsekventi rūpēties par nepieciešamo atbalstu šīs nozares sakārtošanai un attīstībai, jo tas ir mūsu visu kopējās interesēs un it īpaši prioritāri laikā, kad saskaramies ar *Covid-19* pandēmiju un tās izraisītajām sekām.

Pedagogu atalgojuma kāpums ir nepieciešams solis, lai stiprinātu mūsu izglītības sistēmu visos līmeņos, novērtētu pedagogu veikto darbu un mudinātu talantīgos jauniešus izvēlēties pedagoga profesiju kā savas dzīves aicinājumu. Pedagogi ikdienā veido bērnu un jauniešu vērtības, piederību un pasaules skatījumu, tātad – arī mūsu nākotnes kopdzīves telpu.

Jau laikus vēlos vērst uzmanību, ka gan veselības aprūpes sistēmā gan izglītībā būs nepieciešami mērķtiecīgi un stratēģiski virzīti valsts ieguldījumi arī turpmākajos gados.

XV

Pozitīvi vērtēju lēmumu no 2021. gada janvāra paaugstināt minimālo darba algu un noteikt to 500 *euro* mēnesī līdzšinējo 430 *euro* vietā, kā arī lēmumu par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu samazinājumu par vienu procentpunktu – no 35,9% līdz 34,9%.

Šie lēmumi ir soli pareizajā virzienā, kas palīdzēs veicināt Latvijas iedzīvotāju labklājību, tautsaimniecības produktivitātes izaugsmi un atbalstīs mūsu uzņēmumu starptautisko konkurētspēju.

XVI

Esmu gandarīts, ka 2021. gada budžeta piešķirumi stiprinās Latvijas informatīvo telpu, sniedzot nepieciešamo atbalstu plašsaziņas līdzekļiem. Stipra informatīvā telpa un kvalitatīvi plašsaziņas līdzekļi ir būtisks valsts drošības jautājums. Droša un patiesa informācija ir nepieciešama demokrātijas labai funkcionēšanai.

Atzinīgi vērtēju nepieciešamo līdzekļu piešķiršanu sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem, lai īstenotu to iziešanu no reklāmas tirgus Latvijā.

Sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem ir konstitucionāls uzdevums stiprināt Latvijas demokrātisko valsts iekārtu, piederības sajūtu Latvijai, latvisko identitāti, latviešu valodu un veicināt izpratni par Latviju kā tiesisku un nacionālu valsti. Pieaugošs finansējums 2021. gadā un sekmīga jaunā Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma spēkā stāšanās sekmēs šā uzdevuma īstenošanu mūsu visu kopējo interešu labā.

Valstij jāveicina drukāto mediju, jo īpaši reģionālo mediju, pastāvēšana un pieejamība lasītājiem. Atzinīgi vērtēju, ka budžeta likumā ir piešķirts atbalsts drukāto mediju piegādēm, kas atvieglos preses pieejamību Latvijas iedzīvotājiem nākamajā gadā.

XVII

Augstu novērtēju, ka valsts budžeta likumā ir piešķirti līdzekļi tiesu varas institūciju un tiesībsargājošo iestāžu kapacitātes stiprināšanai un darba uzlabošanai. Tas ir atbildīgs un tālredzīgs lēmums, kas dos iespēju pilnveidot institūciju darbību un uzlabot katra valsts iedzīvotāja tiesisko aizsardzību un drošību.

F Par valsts budžetu 2021. gadam kā pamatu valsts tālākai attīstībai

XVIII

2021. gada valsts budžets ir lielākais Latvijas vēsturē, un es esmu gandarīts, ka šajā budžetā ir pieaugusi tā izdevumu daļa. Tomēr *Covid-19* pandēmija un neskaidrība par tās ietekmes dziļumu un ilgumu atstās savu iespaidu uz nākamo saimniecisko gadu.

Aicinu Saeimu un Ministru kabinetu būt modriem un īpaši elastīgiem budžeta likuma īstenošanā un rūpīgi sekot līdzi arī budžeta paketes likumos ietvertu izmaiņu ieviešanai. Ja nākamā gada laikā būs nepieciešams kādas izmaiņas un korekcijas, es jau šobrīd aicinu nevilcinoties uz tām reaģēt un operatīvi veikt vajadzīgos grozījumus.

XIX

2021. gada budžetam būtu jākalpo kā tiltam uz ilgtspējīgākas Latvijas tautsaimniecības veidošanu. Tāpēc vēlos uzsvērt, ka nodokļu likmes tuvākajos gados nebūs vienīgais un izšķirošais aspekts, kas veicinās Latvijas nākotnes labklājību.

Es ceru, ka turpmāk arvien lielāks uzsvars tiks likts uz ieguldījumiem iedzīvotāju prasmju uzlabošanā, tāpat kā digitālajās un zaļajās inovācijās. Latvijas nākotnes konkurētspēja nav iespējama bez kvalificētiem un

prasmīgiem cilvēkiem. Tādēļ es aicinu jau tuvākajā laikā arvien mērķtiecīgāk risināt ar nākotnes nodarbinātību saistītus izaicinājumus.

XX

Mums ir jādomā ne tikai par 2021. gada budžetu un vidēja termiņa budžeta ietvaru, bet jāplāno un jāveic vajadzīgie priekšdarbi Latvijas ekonomikas izaugsmes sekmēšanai un virzīšanai šajā desmitgadē.

Liela daļa Eiropas valstu veic apjomīgus ieguldījumus, paredzot, ka klimata pārmaiņas un tehnoloģiju straujā attīstība nesīs jaunus izaicinājumus.

Uzskatu, ka šajā laikā mums ir svarīgs plašs skats uz apkārt pasaulē notiekošo un jāplāno valsts ieguldījumus tā, lai mūsu ekonomika un iedzīvotāji var izmantot iespējas, ko sniedz pāreja uz inovatīvāku, zaļāku un digitālāku ekonomiku.

XXI

Mums ir jāplāno mērķtiecīgas valsts investīcijas ekonomikas transformācijā un skaidri jādefinē, kādu redzam Latvijas izaugsmi nākamajos gados. Horizontālā sadarbība valsts pārvaldē ir atslēga veiksmīgākai investīciju plānošanai valstī, jo vairākas ekonomikas transformācijas un attīstības jomas kā digitalizācija un nodarbinātība ir starpnozaru jautājums.

Es patiesi ceru, ka nākamie budžeti konkretizēs Latvijas attīstības virzienu ar mērķtiecīgiem un jēdzīgiem ieguldījumiem pētniecībā un zinātnē. Latvijas valsts stratēģiskie attīstības dokumenti kā Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021. – 2027. gadam un Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021. – 2030. gadam sniedz ambiciozus mērķus. Turpmākajiem budžetiem šie mērķi ir jākonkretizē un realitātē jānodrošina mūsu stingrā apņemšanās tos īstenot.

XXII

Svarīga atslēga sekmīgai ilgtermiņa ekonomikas attīstībai ir iedzīvotāju uzticēšanās. Es aicinu izvērtēt turpmāk plānoto reformu vadības procesu, lai padarītu to mērķtiecīgāku un efektīvāku. Tas būs svarīgi, cenšoties panākt pāreju uz klimatneitrālu ekonomiku ar sabiedrības atbalstu un līdzdalību šajā pārejā.

Nākamajā gadā mūsu primārais uzdevums ir samazināt pandēmijas ietekmi uz visām mūsu dzīves jomām. Tomēr vienlaikus es rosinu izmantot šo laiku un konkretizēt plānus Latvijas tautsaimniecības attīstībai, jo bez virziena uzstādīšanas Latvijai būs grūti īstenot savu modernas un ilgtspējīgas valsts potenciālu.

Valsts prezidents

Egils Levits